

FORÆLDREKURSUS ADHD / ADD

Dagens program

- 9-10.15
  - 10.15-10.30
  - 10.30-11.45
  - 11.45-12.30
  - 12.30- 14
  - 14-14.15
  - 14.15-15.30
- Modul 1: Hvad er ADHD
  - Pause
  - Modul 2: Pædagogiske strategier
  - Pause/frokost
  - Modul 3: Søvn, konflikter,
    - søskende
  - Pause
  - Modul 4: Medicin, kost

Hvad er ADHD/ADD?

- Baggrund og forståelse

Børne- og Ungdomspsykiatrisk Afdeling
Psykiatri og Social

Diagnoser

- F90.0 Forstyrrelse af aktivitet og opmærksomhed (ADHD).
- F98.8C Opmærksomhedsforstyrrelse uden hyperaktivitet (ADD).

Kernesymptomer

Opmærksomhedsvanskeligheder:

- Svært ved vedholdende opmærksomhed, delt opmærksomhed, samtidig opmærksomhed, opmærksomhedsskift, afledelighed mm.

Hyperaktivitet:

- Motorisk og/eller verbal uro.

Impulsivitet:

- Tale og handling før tanke.

Diagnosekriterier

- Vanskeligheder med opmærksomhed og koncentration.
- Hyperaktivitet.
- Impulsivitet.
- Begyndelsesalder inden 7 år.
- Optræder i flere forskellige situationer.

Prævalens og kønsfordeling

- 3-5 % af børn/unge
- 2-3 drenge for hver pige
- Ca. 20% af de henviste børn og unge til børne- og ungdomspsykiatrien har henvisningsdiagnosen ADHD/ADD

Årsager

- Komplekst samspil af årsager, hvor såvel genetiske som neurologiske og miljømæssige faktorer spiller ind i udviklingen og forløbet.
- Arveligheden er stor - genetiske faktorer kan forklare op til 80%.
- Påvirkning i fostertilstanden såsom rygning, alkohol og komplikationer i graviditeten samt fødselskomplikationer kan bidrage til en øget sårbarhed.
- Miljømæssige faktorer i skole, hjem og fritid.

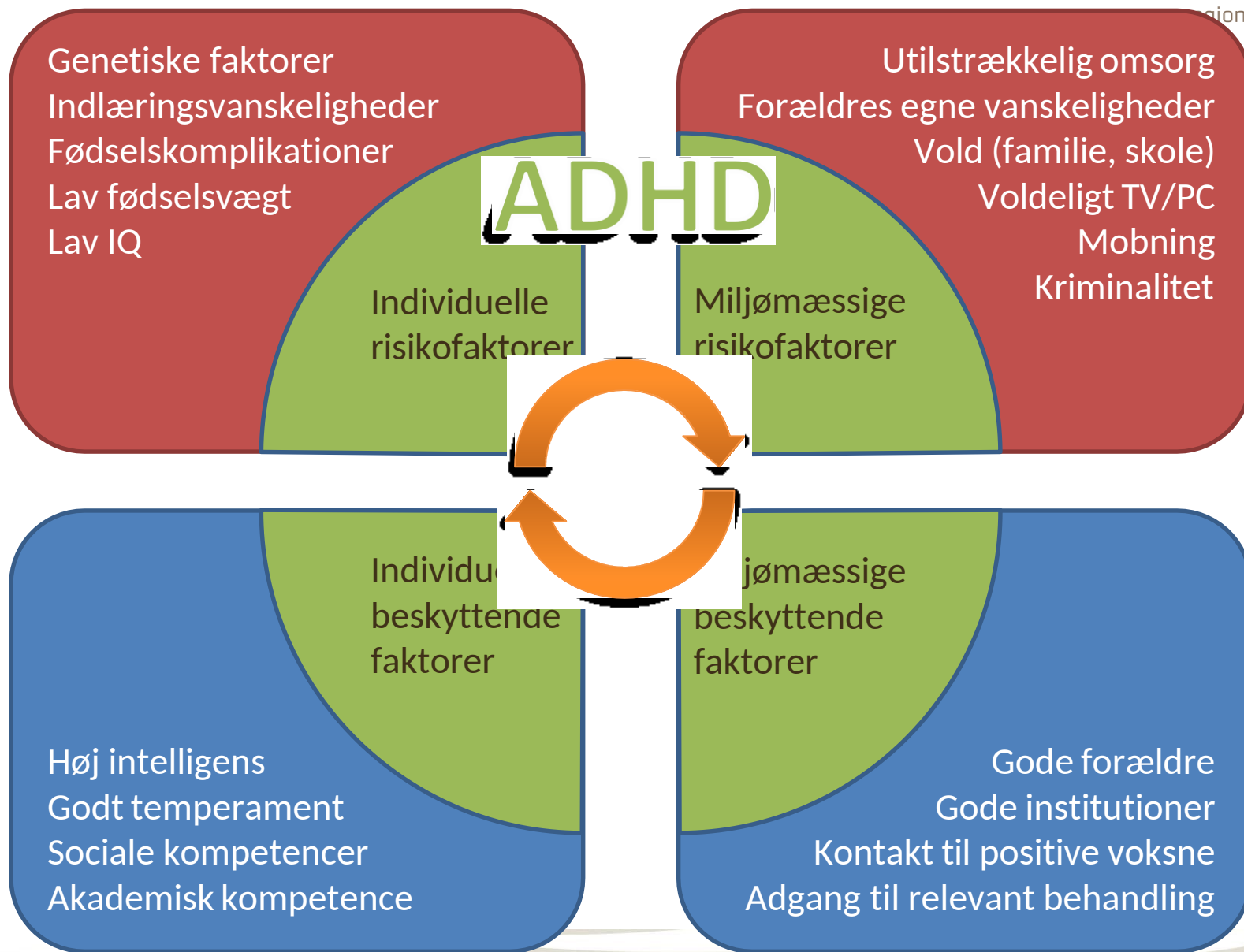

ADHD/ADD og hjernefunktioner

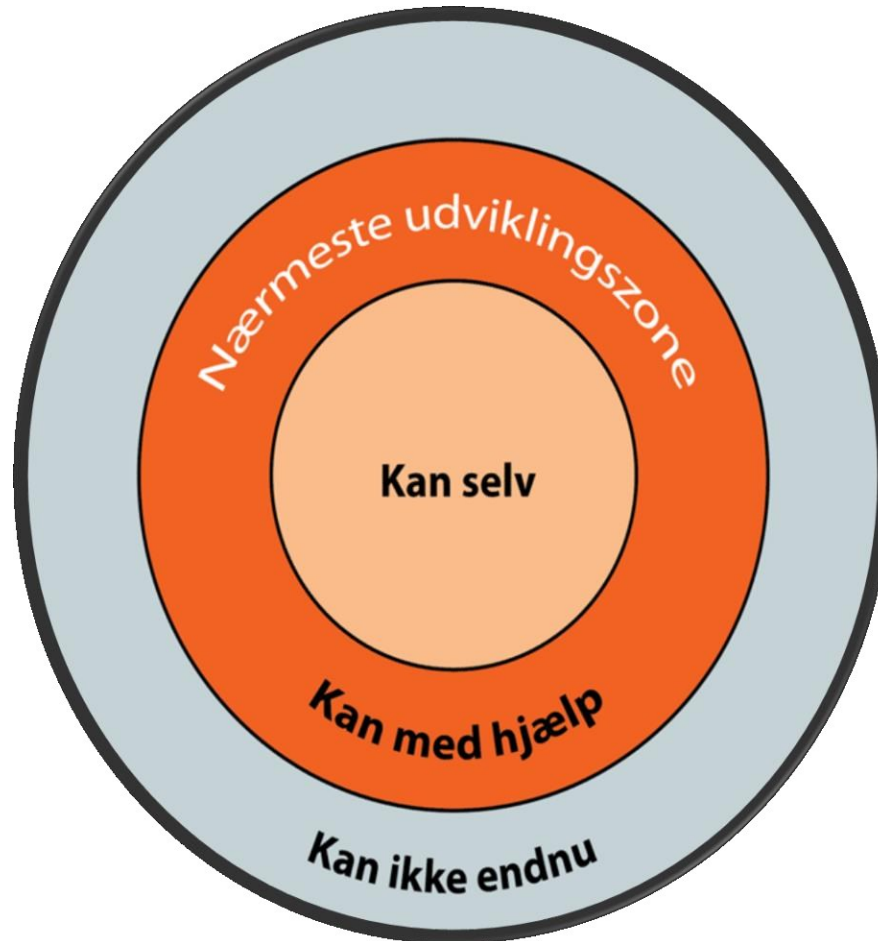
- Hjernen arbejder i forskellige systemer, der arbejder sammen.
- ADHD/ADD kan ses som nedsat funktion i de enkelte systemer eller i samarbejdet mellem systemerne.
- Hjernens biokemi.
  - Synapser og dopamin.

Sameksisterende vanskeligheder/ Komorbiditet

- Adfærdsforstyrrelser
- Generelle indlæringsvanskeligheder
- Specifikke indlæringsvanskeligheder (sprog, motorik)
- Socialkognitive vanskeligheder
- Autismeforstyrrelse
- Angsttilstande og depression
- Tics og Tourette syndrom
- Søvnvanskeligheder

Zonen for nærmeste udvikling

Forældre som rollemodeller

- Børn spejler sig i deres forældres adfærd – og kopierer den.
- Derfor gør de som vi gør, ikke som vi siger.
- Så hvis vi som forældre vil fremme en bestemt adfærd, må vi udvise den selv

Forstærkning af adfærd

- Den adfærd der belønnes, udviser barnet oftere!
- Den adfærd der ignoreres fra den voksnes side, udviser barnet sjældnere og vil efterhånden forsvinde.

Derfor

- Beløn den adfærd, vi gerne vil have.
- Ignorer den adfærd, vi ikke ønsker.
- Fordi alle børn som udgangspunkt søger opmærksomhed hos deres forældre.
- opmærksomhed fungerer som belønning, også selvom den ikke er positiv.

Hvad er belønning

Samvær

Ros

Slik/mad

Gaver

Anerken
delse

Husk: Enhver form for kontakt vil altid virke som belønning.

ADHD/ADD i et udviklingsperspektiv

Opmærksomhedsvanskeligheder +
Eksekutive vanskeligheder

Impulsivitet

Hyperaktivitet

Eksekutive funktioner

Er overordnede funktioner, der er nødvendige i alle sammenhænge.

- Hvor der skal træffes et valg.
- Hvor man skal gøre sig overvejelser om handlinger i forhold til fortid og fremtid.
- Tilpasse sig den aktuelle situation.
- Hvor der skal 'udføres' en handling.

Ligesom en dirigent kontrollerer orkesteret...

Styrer og regulerer de eksekutive funktioner de mentale evner

Eksekutive funktioner

- Arbejdshukommelse
- Hæmning
- Initiering
- Planlægning
- Flexibilitet
- (Selv)monitorering
- Tidsfornemmelse
- Emotionel kontrol
- Organisering

Eksekutive funktioner

- Er de senest udviklede funktioner hjernemæssigt.
- Fungerer uafhængigt af intelligens.
- Eksekutive vanskeligheder er ikke specifikke for personer med ADHD.
- Er de mest energikrævende.

Øgede krav til eksekutive funktioner i skole og SFO

Krav til fleksibilitet

- Skift af voksne, lokaler, kammerater og skema.

Krav til selvstændighed

- Ansvar for egen læring, selvforvaltning.

Krav til overblik

- Åben-plan institutioner, mangle på overordnet struktur og rutiner, støj, store børnegrupper.

Krav til indlevelse og social kompetence

- Arbejde i grupper, forståelse for usagte forventninger.

Prognose

- Ca. 2-4% af voksne opfylder kriterierne for ADHD.
- Mange vil lære strategier, der kan kompensere for vanskelighederne.
- Nogle har brug for medicin op i voksenalderen.

Dagens program

- 9-10.15
  - 10.15-10.30
  - 10.30-11.45
  - 11.45-12.30
  - 12.30- 14
  - 14-14.15
  - 14.15-15.30
- Modul 1:Hvad er ADHD
  - Pause
  - Modul 2: Pædagogiske strategier
  - Pause/frokost
  - Modul 3: Søvn, konflikter,
    - søskende
  - Pause
  - Modul 4: Medicin, kost

**ADHD / ADD
forældrekursus**

Pædagogiske strategier

Program

- Præsentation
- Pædagogiske strategier
- Pause
- Søvn
- Konflikter
- Søskende
- Afrunding

Støttemuligheder

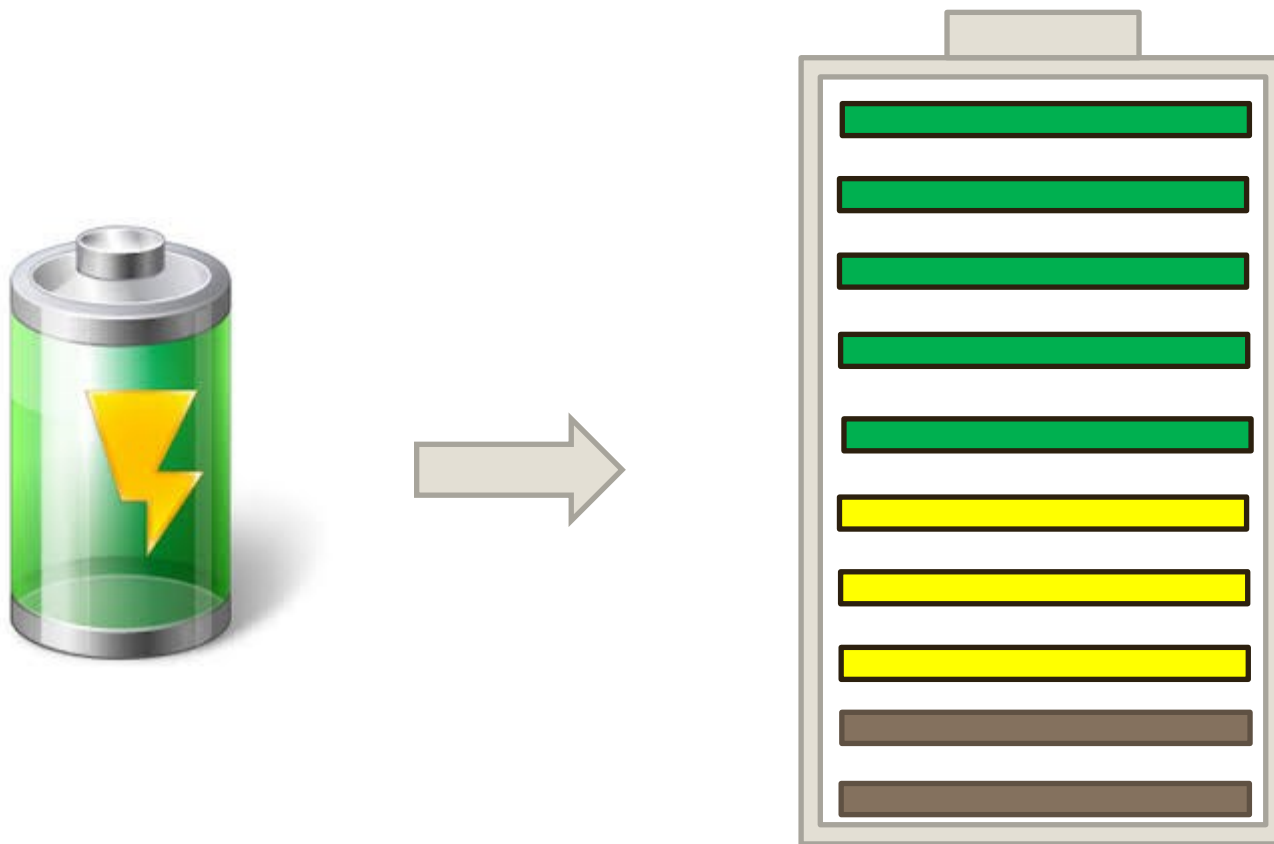
Hvad kan I gøre for at støtte jeres barns udvikling og kompetencer?

Tilpasning
af miljøet

Støttende og
anvisende

Fokus på
brugbare
strategier

Mental udtrætning og opladning

ADHD/ADD og afledelighed

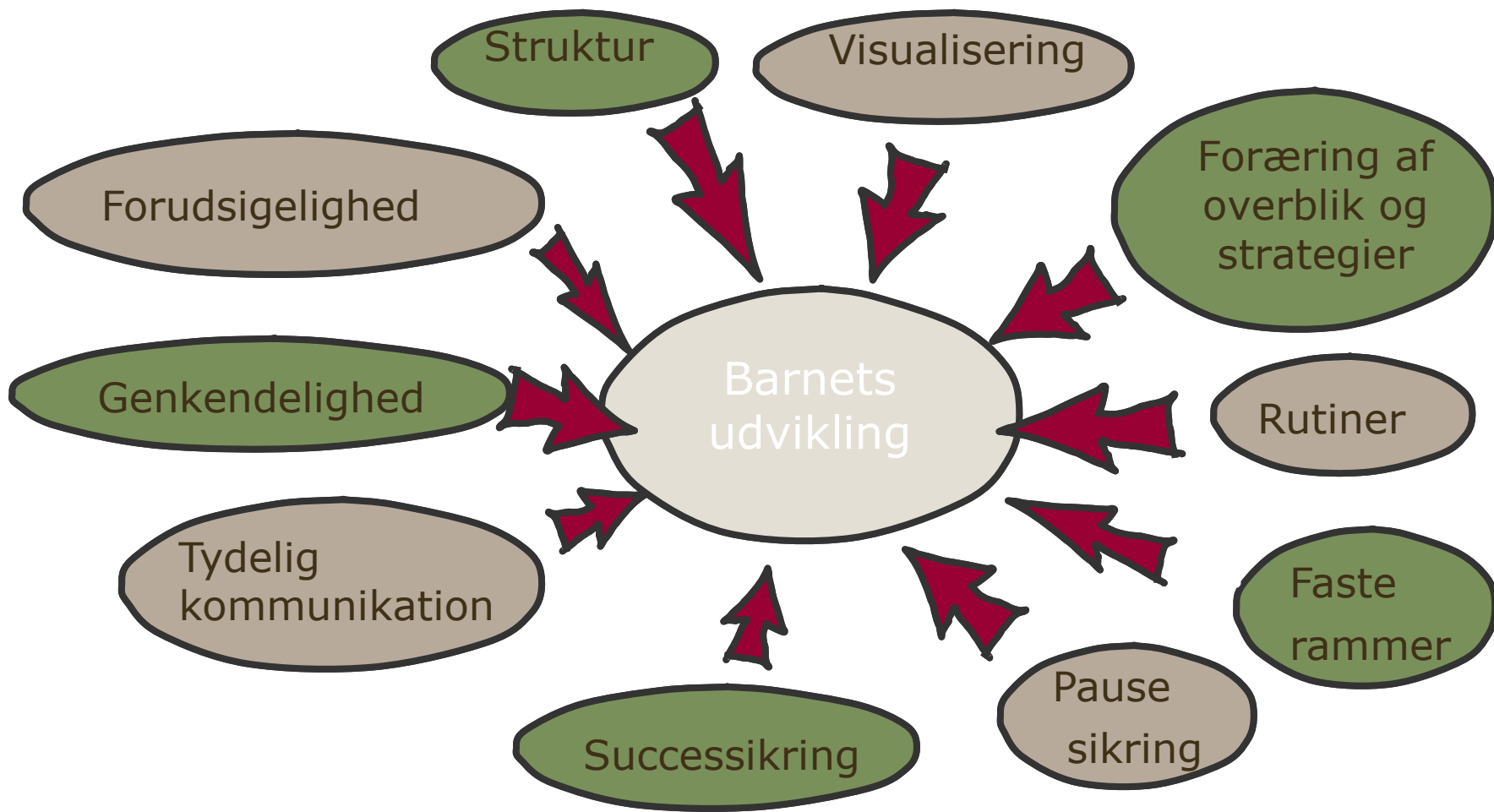

Værktøj

- Forskellige børn og unge kræver forskellige værktøjer.
- Værktøjerne skal tilpasses den enkelte.
- Der findes ikke nogen form, der passer alle.

Pædagogik

Eksekutive funktioner

Er overordnede funktioner, der er nødvendige i alle sammenhænge.

- Hvor der skal træffes et valg.
- Hvor man skal gøre sig overvejelser om handlinger i forhold til fortid og fremtid.
- Tilpasse sig den aktuelle situation.
- Hvor der skal udføres en handling.

Eksekutive funktioner

10%

- 10% som altid er vågen, og som kræver energi

80%

- 80% som er vaner og rutiner. Alt det, som ikke kræver psykisk energi. Funktioner, der er automatiserede.

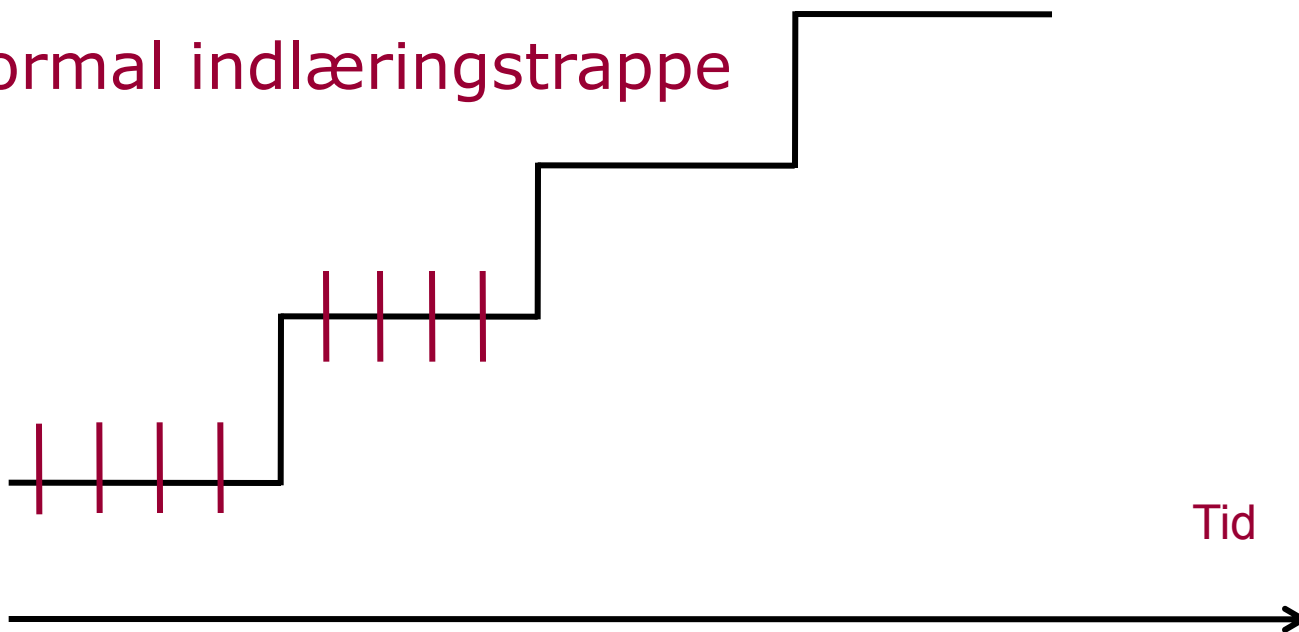
10%

- 10% eksekutive funktioner som anvendes ift. indlæring

Eksekutive funktioner

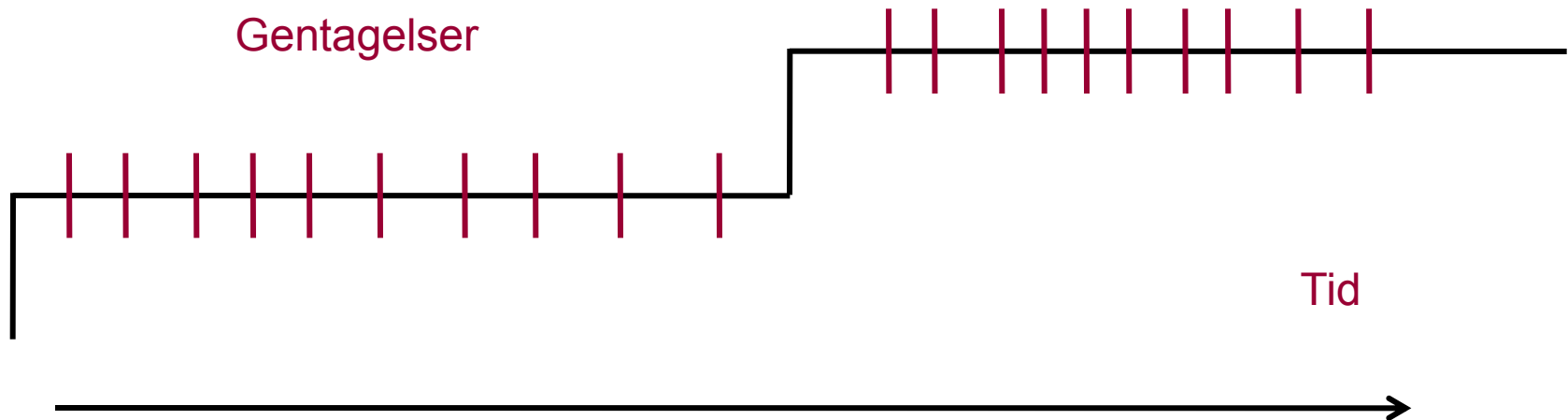
Normal indlæringstrappe

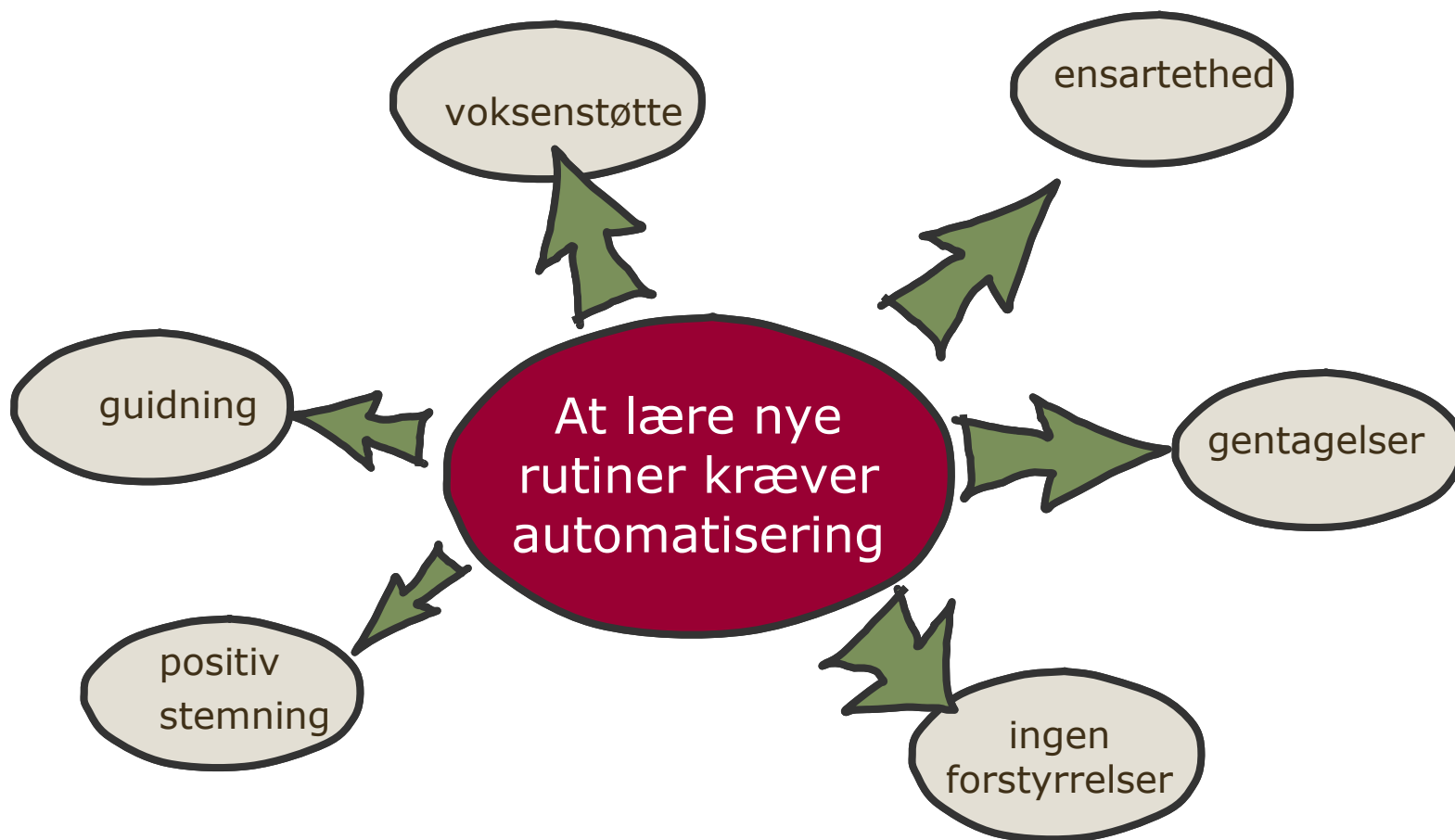
Eksekutive funktioner

Indlæringstrappe, for børn med eksekutive vanskeligheder.

Overindlæring og gentagelser

Automatisering

Struktur og genkendelighed

- Hjælpe barnet til at få overblik
- Det er de voksnes opgave at forudse og forebygge
- Forberede og varsle – f.eks. 10, 5, 2 min.
- Skift kræver varsling
- Visuel støtte

Struktur: Form og indhold

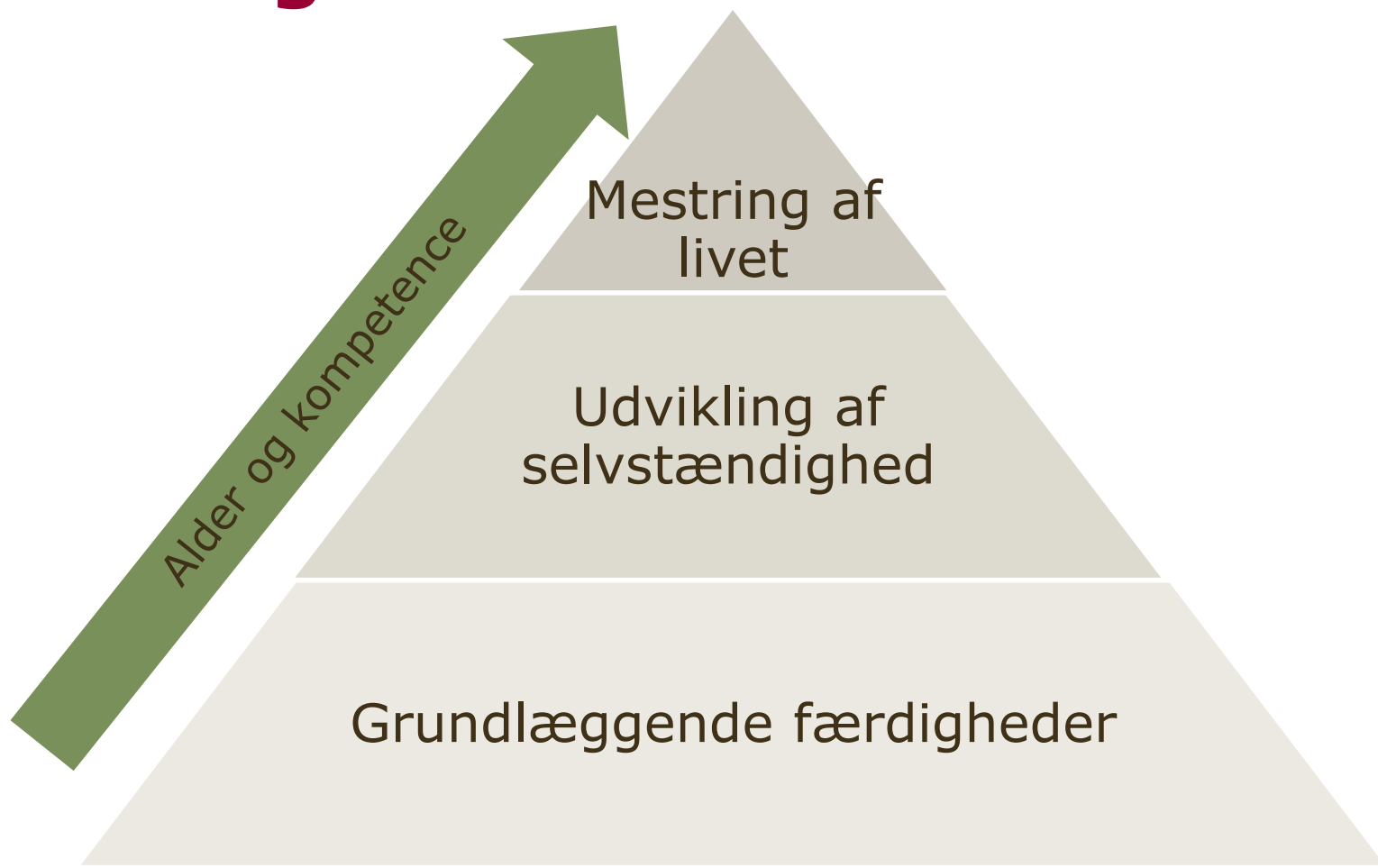
 Dansk	X
Dansk	X
 Matematik	X
	X
	X

Eksempel på visuel oversigt over aftaler

Amalies skema

mandag	tirsdag	onsdag	torsdag	fredag	lørdag	søndag
					Bad	
	Svøm.		Gym			
Bad		Bad				Bad

Udvikling af kompenserende strategier

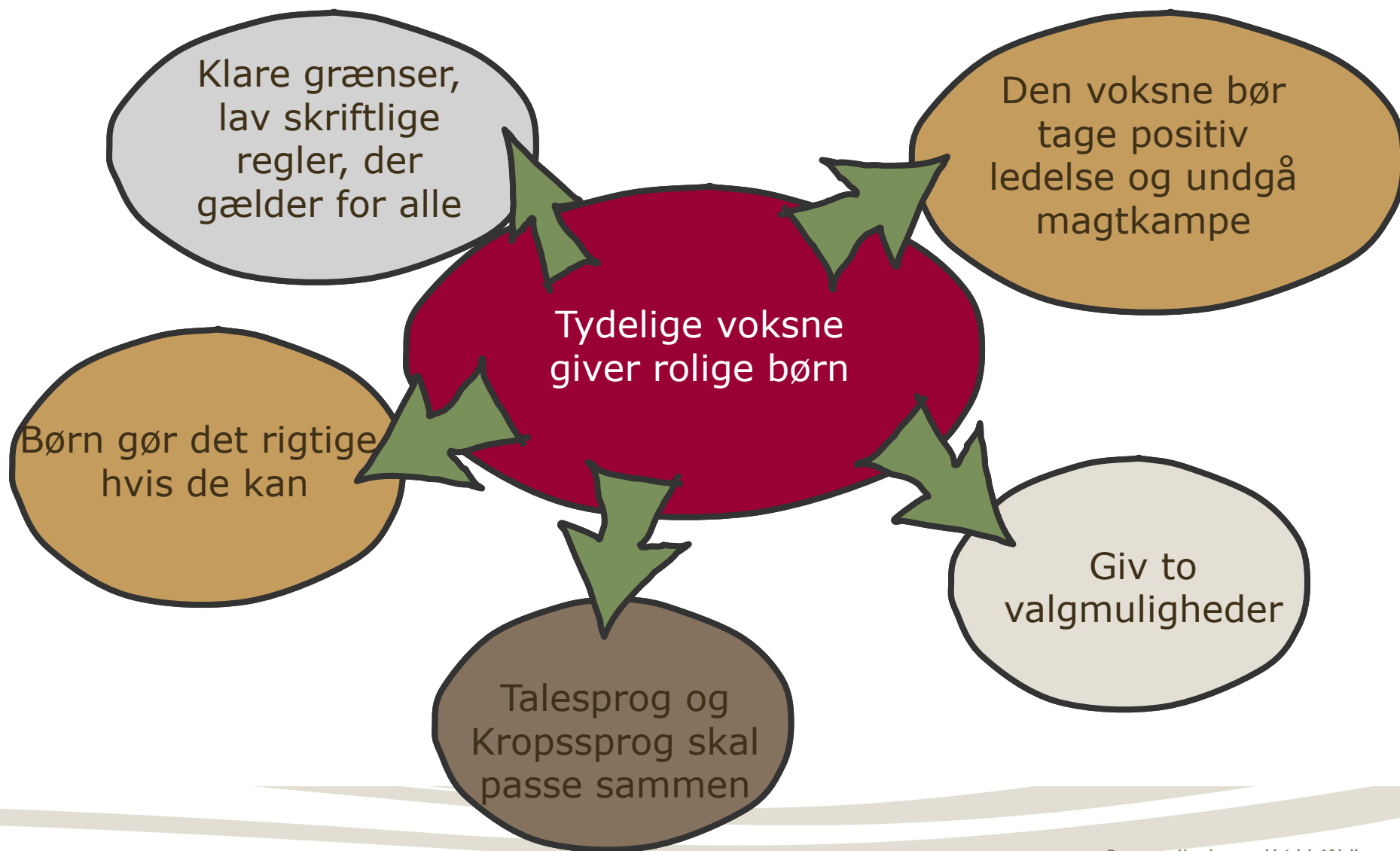

Vær tydelig og konsekvent, undgå...

Tydelige voksne giver rolige børn

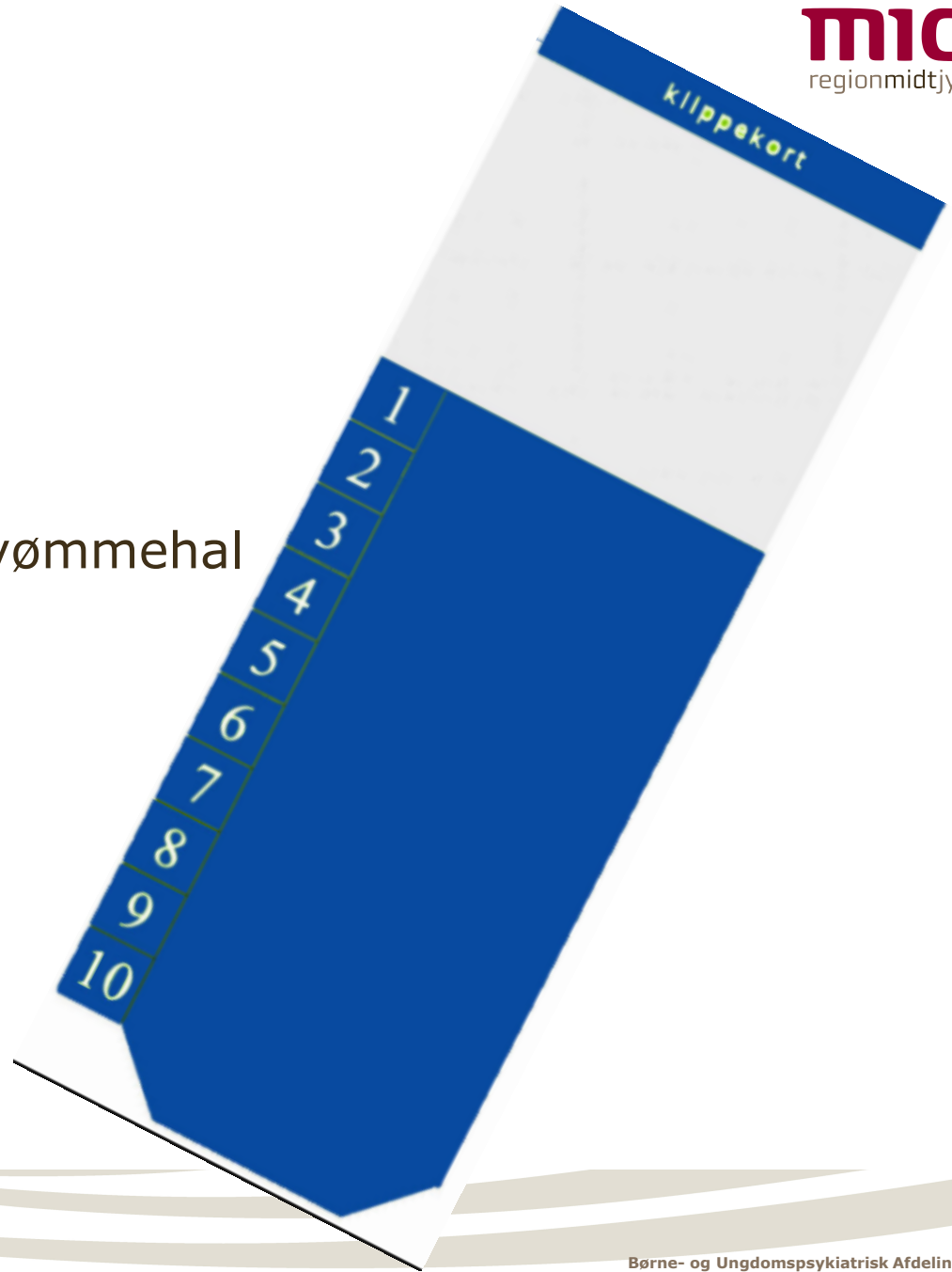

Belønning

- Udvalgte et indsatsområde, som trænes med skema og klistermærker
- Et område, som barnet også selv synes, skal forbedres
- Fremhæve og fejre sejrene
- Belønningen justeres løbende efter barnets interesser (tænk i "gratis glæder")
- Opfølgning og opmærksomhed meget vigtig

Klippekort

- Computertime, film, svømmehal

PAUSE

Søvnvanskeligheder

- Søvnvanskeligheder ses ofte ved ADHD/ADD.
- For lidt søvn kan give adfærd, der kan forveksles med symptomer på opmærksomhedsforstyrrelse.
- Fokus på barnets søvnkvalitet.

Anbefalet søvn

1-2-årige.....	13-14 timer
3-årige.....	10-14 timer
4-5-årige.....	10-13 timer
6-9-årige.....	10-12 timer
10-11 årige.....	9-10½ timer
12-14 årige.....	9 timer
15-18 årige.....	8-9 timer
Voksne.....	7,5 timer

Kilde: Allan Hvolby, psykiater, Børne- og Ungdomspsykiatrisk Afdeling i Esbjerg, med lidt ændringer ift. Speciallæge i Børne- og Ungdomspsykiatri Lene Ruge

UDREDNING AF SØVNPROBLEMER

- Søvnudvikling siden spæd.
- Lav søvndagbog i uger.
- Problemer før/efter evt. medicin for opmærksomhedsforstyrrelse.

Behandlingsmuligheder ved søvnevanskeligheder

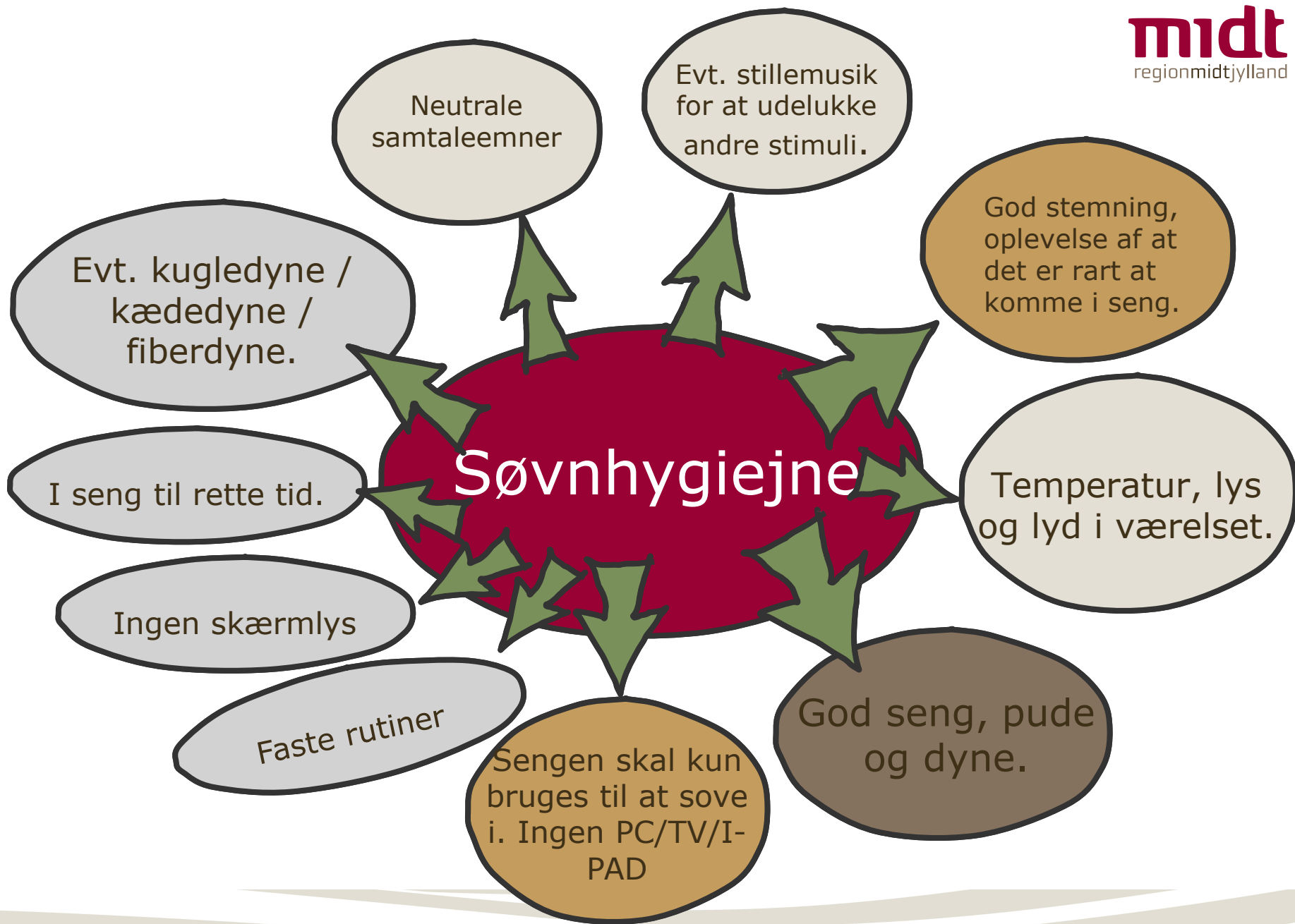
Pædagogik

- Søvnhygiejne

Medicin

- Melatonin

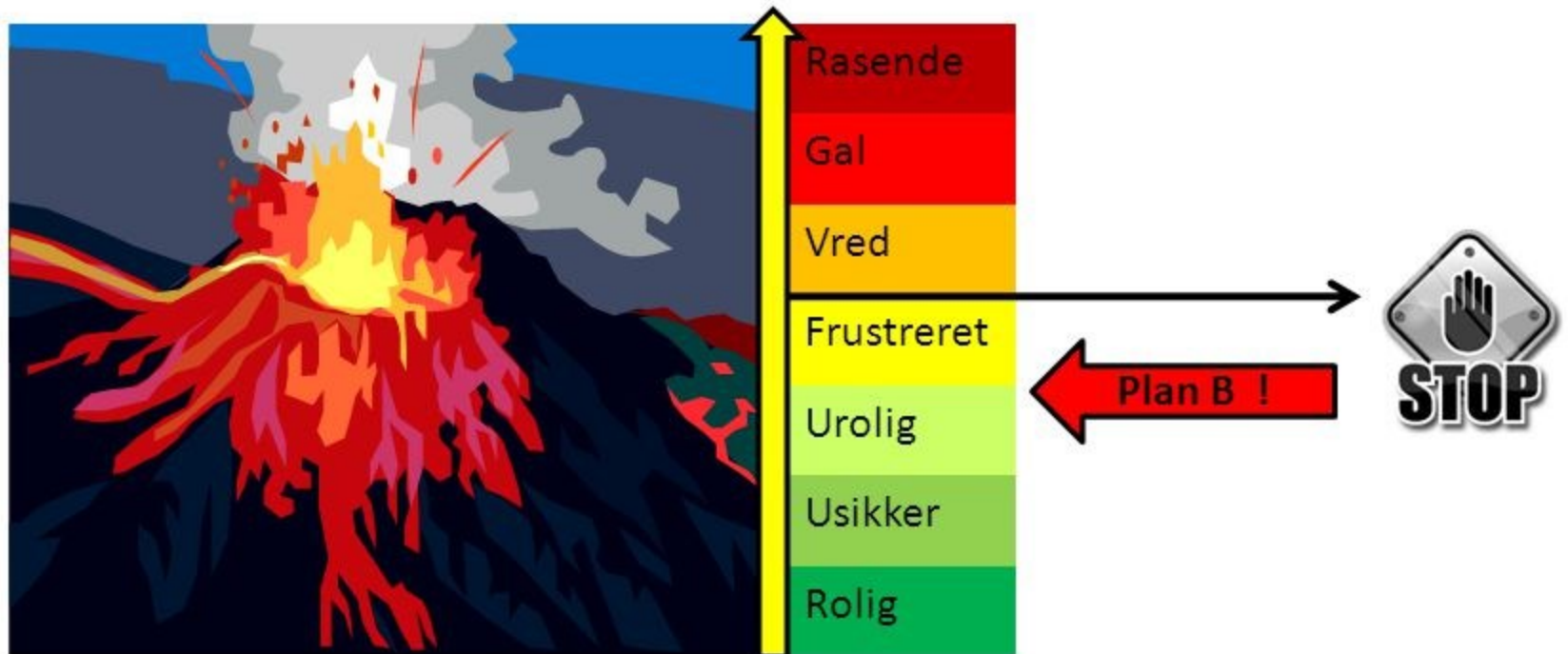

Konflikter

Vulkanen - samtalebillede

Forebyggelse og håndtering

Forebyggelse:

- Tilpas krav
- Bevar roen
- Skab overblik
- Vær forudsigelig
- Planlæg sammen med barnet
- Vær fleksibel

Konflikthåndtering:

- Bevar roen
- Afledning
- Rolig handleanvisning
- Skift voksen hvis muligt
- Skab rum for at barnet kan trække sig
- Pauser/mulighed for at trække sig

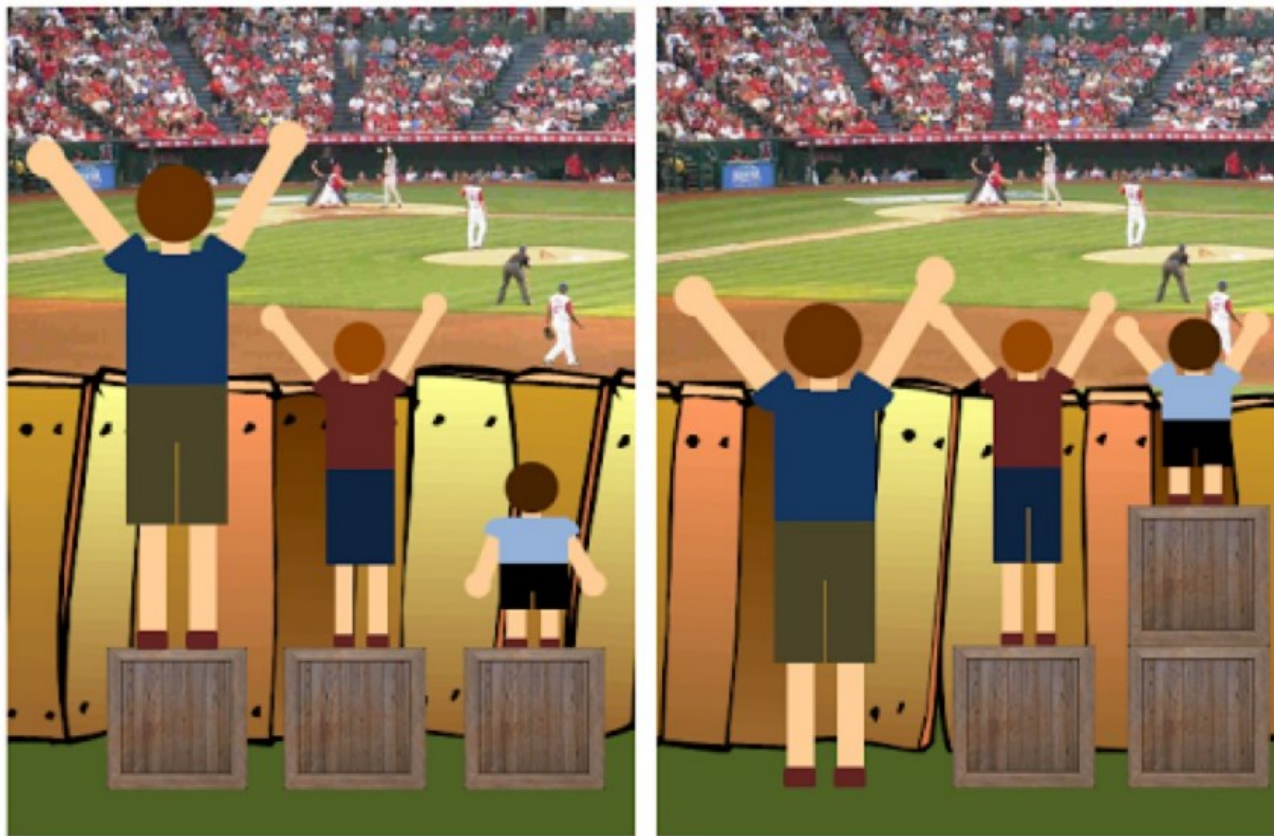
Kommunikation

- Tal direkte
- Kun få ord
- Kun få beskeder af gangen
- Gentag beskeden
- Undgå negationer
- Begræns humor og ironi
- Tydeligt kropssprog
- Ros det der går godt
- Husk øjenkontakt

Søskende

Hvad er retfærdighed?

Skal alle have det samme, for at det er retfærdigt?

Søskende

- Giv søskende indsigt i, hvad ADHD/ADD er i forhold til deres bror eller søster
- Have alene tid/oplevelser sammen med en eller begge forældre
- Aflastning

Tak for jeres opmærksomhed

ADHD/ADD

- Medicin og kost

Børne- og ungdomspsykiatrisk Center, Region Midt

Dagens program

- 9-10.15 Modul 1: Hvad er ADHD
- 10.15-10.30 Pause
- 10.30-11.45 Modul 2: Pædagogiske strategier
- 11.45-12.30 Pause/frokost
- 12.30- 14 Modul 3: Søvn, konflikter, søskende
- 14-14.15 Pause
- 14.15-15.30 Modul 4: Medicin, kost

MEDICIN

- Mål med medicinsk behandling
- Medicin og hvordan det virker
- Effekt
- Bivirkninger
- Når medicinen ikke virker

MEDICIN: hvornår?

- ADHD i (middelsvær-) svær grad
- Skal altid kombineres med pædagogisk indsats
- Medicin hjælper børnene i op til 85% af tilfældene

Hvor er udfordringerne?

Kræver tværfaglig behandling!

Medicinen virker primært på kernesymptomer

Opmærksomhed

Hyperaktivitet

Impulsivitet

Mål med behandling

- Bedre trivsel og udvikling
- Reducere symptomer på ADHD
- Udnytte barnets evner bedst muligt
- Reducere andre symptomer (fx nederlagspræg, angst, udadreagerende adfærd)
- Reducere risikoen for komplikationer (kriminalitet, misbrug)

Effekter

- Bedre følelsesmæssig kontrol
- Bedre arbejdshukommelse
- Bedre motorik
- Forbedret selvværd
- Færre konflikter med andre
- Bedre effekt af pædagogik

Medicin

- Kan tilbydes til børn over 6 år, unge og voksne efter individuelt vurdering af vanskelighedernes tyngde.
- Sundhedsstyrelsens anbefaling til førstevalg er methylphenidat.

Praktisk medicinaprøvning

- Diagnose
- Somatisk undersøgelse (BT, puls evt EKG)
- Information til barn, familie, netværk
- Er de pædagogiske rammer på plads?
- Optrapningsskema
- Kontakt fra forældrene i optrapningsperioden
- Medicinkontroller
- ADHD-rs

Præparater

- **Methylphenid**

at:

Korttidsvirkende:

(3-4 timer)

- ✓ Ritalin
- ✓ Motiron
- ✓ Medikinet

- Langtidsvirkend

e: (6-8 timer)

- ✓ Ritalin Uno/LA (50/50)
  - ✓ Medikinet CR (50/50)
  - ✓ Equasym Depot(30/70)
-
- (10-12 timer)
  - ✓ Concerta/Methylphenidate (22/78)

Atomoxetin:

(døgndækning)

Strattera

6-12 uger inden fuld
virkning indtræder

Lisdexamfetaminindi mesylat:

(13 timer)C. Elvanse

Dexamfetamin

(3-4 timer) Attentin

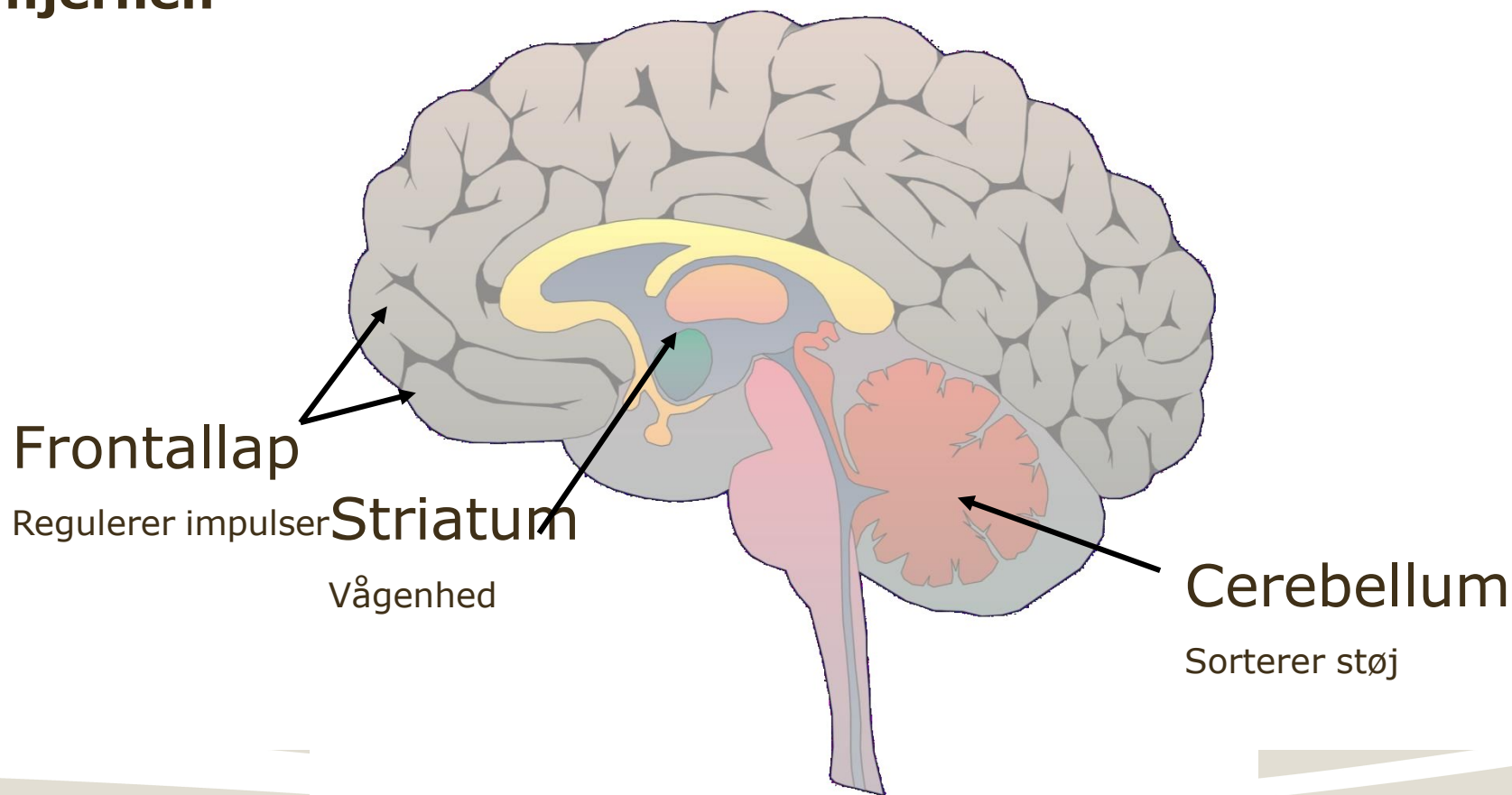
Guanfacin:

(døgndækning)

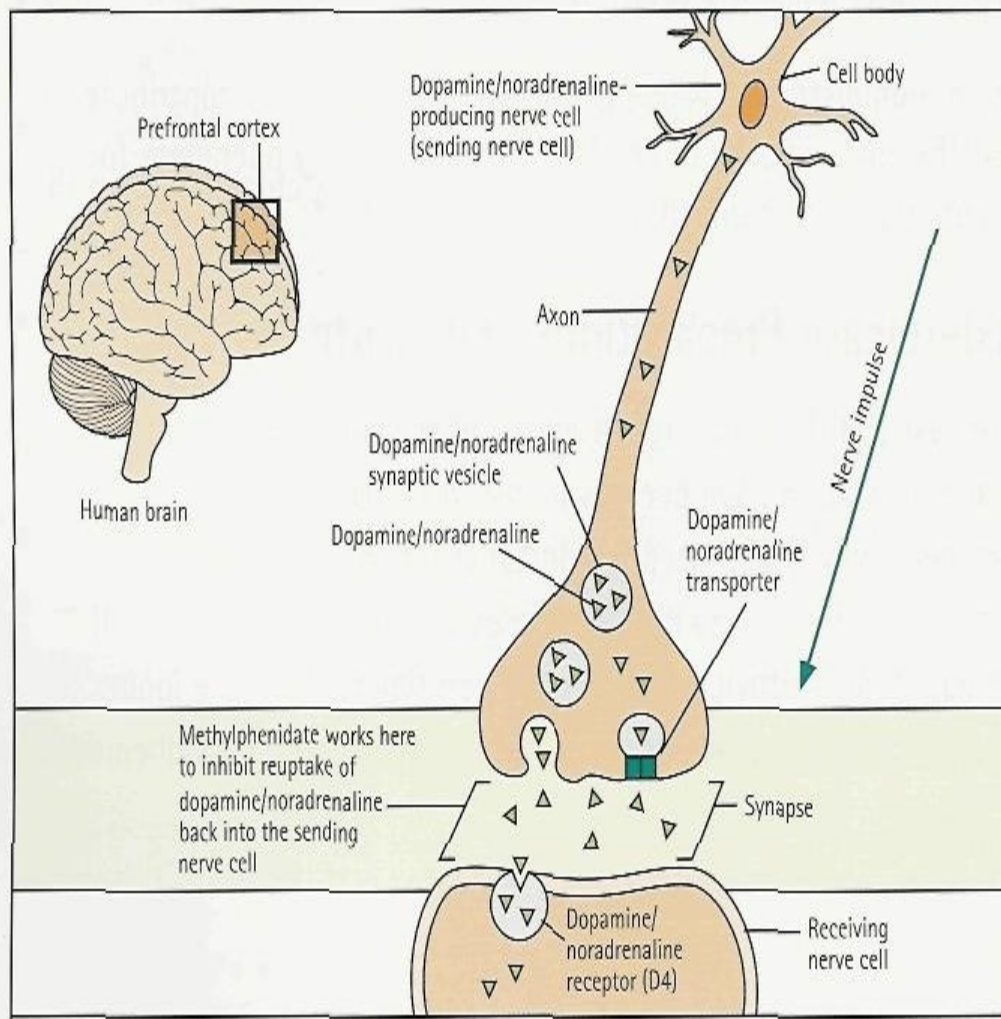
C. Intuniv

Hjernen

ADHD omfatter dysfunktion i et bredt fordelt netværk i hjernen

Medicinens virkningsmekanisme

Individuel behandling

- Der er forskel på:
  - Hvilken medicin der virker bedst på hvem
  - Hvor hurtigt medicinen omsættes
  - Hvor store doser der er behov for
  - Hvor stor en del af dagen der er behov for at være dækket ind af medicin
  - Hvor godt medicinen tåles (bivirkninger)

Strattera

- Overvejes ved
  - Tics, angst, tristhed
  - Misbrug
  - Behov for døgndækning
- Benyttes ved
  - Bivirkninger eller manglende effekt af Methylphenidat
- Hvordan
  - Langsom optrapning
  - Max effekt efter 6-8 uger

Virkning og bivirkning ved medicin

- Methylphenidate og Lisdexamfetamin

Hyppigste bivirkninger

- Nedsat appetit
- Hovedpine
- Mavepine
- Søvnløshed

Sjældnere bivirkninger:

- Kvalme
- Blodtryksstigning/ fald og hjertebanken
- Tics
- Tristhed
- Rigid adfærd
- Følelsesmæssig uligevægt
- Aggression
- Forværring af angst
- Rebound-fænomen (forværring af ADHD/ADD-symptomer, når medicinen klinger af)

Bivirkninger ved strattera

- Mavepine/kvalme
- Hovedpine
- Træthed
- Appetitpåvirkning (generelt mindre end v. CS)
- Øget puls og BT, hjerte

Sjældent

- Aggression
- Selvmordstanker

Når medicinen ikke virker

Hvilket miljø er barnet i?

Når medicinen ikke virker Hvad skal der lægges mærke til

- Får barnet medicinen
- Er der sket forandringer i barnets hverdag
- Er der forskel fra dag til dag (finde mønster i andre grunde til barnets adfærd)
- Er der forskel i løbet af dagen
- Er barnet vokset

Varighed af behandlingen

- Løbende stillingtagen til om behandlingen skal fortsætte ud fra effekter, bivirkninger, generel modning
- Der kan være behov for fortsat behandling i ungdomsårene/voksenalderen

ADHD og spiseproblemer - før medicin

- Spiser uhæmmet
- Glemmer at spise
- Kan ikke sidde stille ved bordet
- Stor sult -> søger mod 'hurtige kalorier'

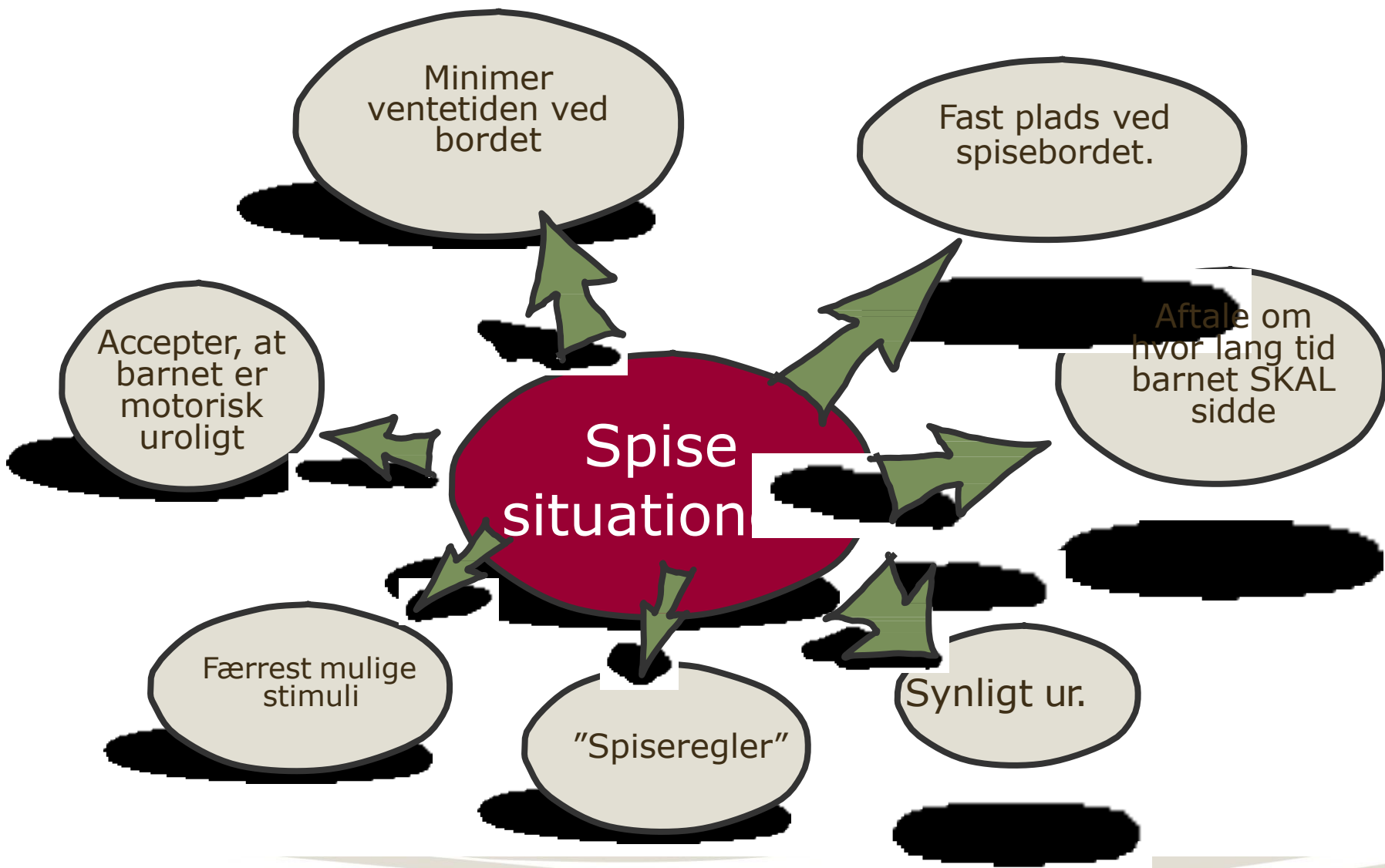
ADHD og spiseproblemer -efter medicin

Når appetitten er lille

- Hvilken mad
- Hyppige måltider
- Servering
- Madens konsistens
- Energitætheden
- Væske

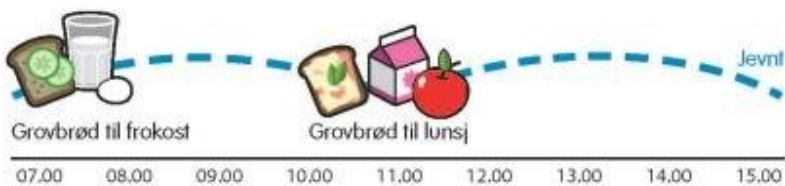
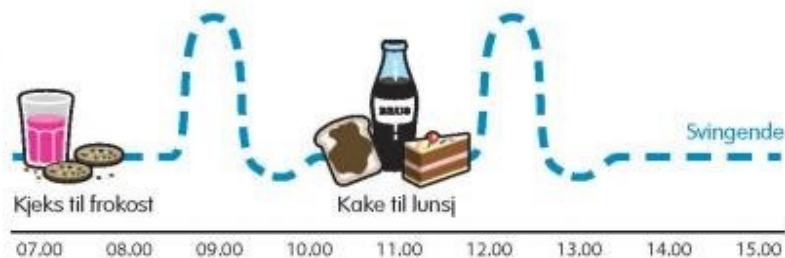
Kostråd

- God stemning og ro giver god appetit.
- Spise regelmæssigt, skemalægge måltider, planlægge, visualisere.
- Alle **skal** spise.
- Inddrag barnet.
- "Særregler" for barnet med ADHD/ADD.
- Samarbejde med skolen og SFO

De officielle kostråd

Blodsukker

Symptomer på lavt blodsukker

- ✓ bleghed
- ✓ rysten
- ✓ sveden
- ✓ svaghedsfornemmelse
- ✓ hjertebanken
- ✓ sult
- ✓ uro
- ✓ koncentrationsbesvær
- ✓ irritation
- ✓ træthed
- ✓ synsforstyrrelser

Mad og medicin

- Mad *er* medicin
- Nødvendig for koncentration
- Regelmæssige måltider for at undgå stort sukkerindtag
- Nødvendigt for barnets fortsatte udvikling
- Medicin kan ikke kombineres med vedvarende vægttab og manglende vækst

KOST

- Ikke belæg for **særlige** vitamin tilskud
- Hvis man oplever **fiskeolie** har en effekt, da er det en uskadelig behandling, men ikke noget vi som sådan anbefaler, da der ikke er bevis for, at det hjælper på ADHD symptomer
- **Eliminationsdiæter** anbefales ikke før vi ved noget mere om det

Dagens program

- 9-10.15 Modul 1: Hvad er ADHD
- 10.15-10.30 Pause
- 10.30-11.45 Modul 2: Pædagogiske strategier
- 11.45-12.30 Pause/frokost
- 12.30- 14 Modul 3: Søvn, konflikter, søskende
- 14-14.15 Pause
- 14.15-15.30 Modul 4: Medicin, kost